

KS. MIROSLAW PARACKI

EUCHARYSTIA W ŻYCIU KOŚCIOŁA PARTYKULARNEGO

Wstęp

Patrząc na polską rzeczywistość, gdzie w niedziele i święta świątynie podczas celebracji Ofiary eucharystycznej są wypełnione po brzegi, można by powiedzieć, że weszła już na stałe nauka Soboru Watykańskiego II, który przypomina, że Eucharystia jest „źródłem i zarazem szczytem całego życia chrześcijańskiego”¹. Tak wysoka frekwencji na Eucharystii nie może nas jednak zadowolić, ponieważ wypowiedzi i zachowania wiernych ukazują niejednolite traktowanie przez nich tego sakramentu². Jedni uczestnicząc w niedzielnej i świątecznej Eucharystii wypełniają jedynie obowiązek nałożony przez przykazanie kościelne, a drudzy uczestniczą w zewnętrznym obrzędzie, do którego zostali przymuszeni, zaś jeszcze inni

---

¹ Por. *Konstytucja dogmatyczna o Kościele «Lumen gentium»* (KK), w: *Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań 1986, s. 11.

² Wśród wielu badań socjologicznych w Polsce prowadzi się badania frekwencji wiernych na niedzielnej i świątecznej Eucharystii (*dominantes* i *communicantes*), a także wskazuje się na przyczyny uczestnictwa lub absencji w zgromadzeniu eucharystycznym. Zob. W. Zdaniewicz, *Udział katolików we Mszy św. i Komunii św.*, w: *Ewangelizacja i Eucharystia*, red. E. Szczotok, Katowice 1992, s. 180-192; tenże, *Stan dominantes a liczba duchowieństwa w diecezjach polskich*, w: *Religijność ludowa, ciągłość i zmiana*, red. W. Piwowarski, Wrocław 1983, s. 105-128; R. Ponczek, *Przeżywanie niedzieli w rodzinie chrześcijańskiej*, w: *Łądzkie Sympozja Liturgiczne*, Łądz 1997, s. 239-252; Cz. Krakowiak, *Niedzielną Eucharystią w parafii*, w: *Eucharystia. Misterium. Ofiara. Kult*, Lublin 1997, s. 92-106; Wł. Kubik, *Jak wychowywać do udziału w Eucharystii*, w: *Liturgia Domus Carissima*, Warszawa 1998, s. 277-290.

uczestniczą w Eucharystii, bo widzą w niej osobiste spotkanie z Bogiem we wspólnocie Kościoła³. Takie i inne postawy wobec Jezusa Chrystusa obecnego w Najświętszym Sakramencie zauważamy we współczesnym świecie, ale nasuwa się tu następujące pytanie: czy nie były one obce tym, którzy żyli przed Soborem Watykańskim II? Świadomi jesteśmy, że każda epoka musi nieustannie podejmować refleksję nad istotą Eucharystii, nad właściwym w niej uczestnictwem, a także nad wewnętrznym związkiem między Eucharystią a codziennym życiem chrześcijan⁴. Dlatego pragniemy w niniejszym artykule podjąć problematykę życia eucharystycznego odwołując się do Kościoła partykularnego jakim jest diecezja gdańska. Mamy nadzieję, że przedstawienie nauczania dotyczącego Eucharystii oraz praktycznej jego realizacji w perspektywie lat 1925-1962, przybliży nam, w jaki sposób Kościół lokalny realizował prawdę o Eucharystii, która jest źródłem i szczytem życia chrześcijańskiego.

Podjmując tę tematykę sięgniemy do dokumentów Kościoła powszechnego i partykularnego, a także do dokumentów znajdujących się w archiwum diecezjalnym oraz w archiwach parafialnych. Jednocześnie pragniemy podziękować wszystkim, którzy udostępnili dokumenty archiwalne, bez których trudno było by ukazać życie eucharystyczne w diecezji gdańskiej w interesującym nas okresie.

1. Nauczanie Kościoła powszechnego i partykularnego

Człowiek wierzący przez sakrament chrztu zostaje wyniesiony do godności królewskiego kapłaństwa, przez sakrament bierzmowania zostaje głębiej upodobniony do Chrystusa, a przez Najświętszą Eucharystię, która jest dopełnieniem wtajemniczenia chrześcijańskiego, uczestniczy wraz z całą wspólnotą Kościoła w ofierze Pana. Nauczanie to nie różni się od dzisiejszego nauczania Kościoła⁵. We wspólnocie eklezjalnej Chrystus jest zawsze obecny, a szczególnie w czynnościach liturgicznych. Obecny jest w ofierze mszy świętej, czy to w osobie celebrującego, gdyż „Ten sam, który kiedyś ofiarował się na krzyżu, obecnie ofiaruje się przez posługę kapłanów”⁶, czy też pod postaciami eucharystycznymi. Przenajświętsza Ofiara Ołtarza nie jest tylko zwykłym i czystym wspomnieniem męki i śmierci Jezusa Chrystusa, ale prawdziwym i istotnym składaniem ofiary,

³ Por. *Katechizm dla dorosłych*, Kraków 1999, s. 121-122.

⁴ Por. tamże, s. 122.

⁵ Por. *Katechizm Kościoła Katolickiego* (KKK), Poznań 1994, n. 1212.

⁶ Por. *Konstytucja o liturgii świętej «Sacrosanctum Concilium»* (KL), w: *Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, dz. cyt., s. 7.

która dokonała się na drzewie krzyża. Krwawa Ofiara dokonała się raz jeden na krzyżu za odkupienie świata, gdzie Chrystus ofiarował Ojcu swoje Ciało i Krew. Teraz ta sama ofiara, która dokonała się na Kalwarii, w sposób bezkrwawy dokonuje się w poszczególnych ofiarach ołtarza, gdyż przez przeistoczenie chleba w Ciało a wina w Krew Chrystusa Jezus jest prawdziwie, rzeczywiście i istotnie obecny, składając, przez pośrednictwo kapłana, ofiarę Ojcu⁷. W encyklice *Mediator Dei* Pius XII poucza, że celem tej ofiary jest: oddawanie chwały Ojcu niebieskiemu, złożenie należnego dziękczynienia, zadośćuczynienie, przebłaganie oraz prośba o wszelkie błogosławieństwo i łaski potrzebne człowiekowi w ziemskim pielgrzymowaniu. To Chrystus podczas sprawowania Eucharystii modli się za nas i z nami. Dlatego najwyższym obowiązkiem i największym zaszczytem jest dla chrześcijanina udział w Wieczery Pańskiej w sposób gorliwy, czynny i pełny⁸. Jak do apostołów podczas ostatniej wieczerzy Jezus powiedział: „Bierzcie i jedzcie, to jest Ciało moje” (Mt 26,26), tak podczas mszy świętej zwraca się tymi samymi słowami do każdego uczestniczącego w bezkrwawej Ofierze. W *Odezwie na Wielki Post* Kuria Biskupia poucza, że jeśli człowiek to zaproszenie odrzuca, wówczas sam oddala się od Chrystusa i sam się wyklucza z Jego owczarni⁹. Bowiernie zaproszenie Jezusa do uczestnictwa przy Stole Pańskim może być zrealizowane tylko wówczas, gdy w duszy ludzkiej nie ma grzechu ciężkiego. Już św. Paweł wzywa do rachunku sumienia: „Kto spożywa chleb lub pije kielich Pański niegodnie, winny będzie Ciała i Krwi Pańskiej. Niech przeto człowiek baczny na siebie samego, spożywając ten chleb i pijąc z tego kielicha. Kto bowiem spożywa i pije, nie zważając na Ciało Pańskie, wyrok sobie spożywa i pije” (1 Kor 11,27-29). Kuria diecezji gdańskiej przypomina, że jeśli ktoś popełni grzech ciężki, powinien przed przyjęciem komunii świętej przystąpić do sakramentu pokuty i pojednania. Zrealizowanie zaproszenia skierowanego przez Jezusa przynosi takie owoce jak: pogłębienie zjednoczenia z Chrystusem, odnowienie życia łaski otrzymanego na chrzcie świętym, ochrona przed grzechem, zgładzenie grzechów po-

---

⁷ Por. *Breviarium fidei. Wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła* (BF), oprac. S. Głowa, I. Bieda, Poznań 1988, s. 291-292.

⁸ Por. Pius XII, Encyklika *Mediator Dei*, w: „Acta Apostolicae Sedis” (AAS), 39(1947), s. 525.

⁹ Por. *Odezwa w sprawie postu*, w: „Miesięcznik Diecezjalny Gdański” (MDG), 1957, s. 23.

wszednich, zachowanie od przyszyłych grzechów śmiertelnych oraz umocnienie w:jedności Ciała Mistycznego:jakim:jest Kościół¹⁰.

Owoce Eucharystii będą obfite i trwałe tylko wówczas, gdy dusza będzie należycie do tego przygotowana. Dlatego bp E. Nowicki podkreśla, że szczególne zadanie w tym zakresie spoczywa na duszpasterzach, którzy „nie mają skąpić trudu do utorowania Jezusowi dostępu do ludzkich serc”¹¹. Pasterz Kościoła lokalnego powołując się na dokumenty Kościoła przypomina, że wychowanie eucharystyczne powinno obejmować wszystkie rodziny, dorastającą młodzież, młodych małżonków oraz dzieci¹². Wychowanie eucharystyczne dzieci powinno rozpocząć się od zarania życia w domu rodzinnym, a następnie w okresie przedszkolnym poprzez katechezę parafialną połączoną z okolicznościowym nabożeństwem. W okresie szkolnym na każdej katechezie powinno się myśleć i serce ucznia kierować w stronę tabernaculum. Bezpośrednie przygotowanie do Pierwszej Komunii Świętej ma się rozpocząć w drugiej klasie szkoły podstawowej. Nauczanie to powinno trwać dwa lata i obejmować dwie lekcje religii tygodniowo¹³.

Pasterze Kościoła lokalnego nauczają, że uroczystość Pierwszej Komunii Świętej powinno urządzać się w okresie świąt Zesłania Ducha Świętego lub w niedzielę Trójcy Przenajświętszej. W uroczystości tej powinni brać udział rodzice, rodzeństwo i chrzestni, którzy poprzez dzień skupienia, organizowany wcześniej przez duszpasterza, przygotowali swoje serca dla Chrystusa. Również dla pogłębienia dyspozycji na przyjęcie Ciała Pańskiego dzieci przed Pierwszą Komunią powinny uczestniczyć w krótkich rekolekcjach. W czasie uroczystości dzieci powinny odnowić przyrzeczenia chrzcielne i aktywnie uczestniczyć w Przenajświętszej Ofierze. Po przyjęciu Ciała Pańskiego w chwili osobistej adoracji mają składać

¹⁰ Por. Pius XII, *Przemówienie o rodzinie*, w: MDG, 1958, s. 11-18; E. Nowicki, *List pasterski o religijnym wychowaniu*, MDG, 1958, s. 21-44; *Religijna atmosfera rodziny*, MDG, 1959, s. 49-57.

¹¹ Por. E. Nowicki, *Przemówienie podczas kursu duszpasterskiego o rodzinie w Oliwie 1958*, w: Archiwum Kurii Biskupiej.

¹² Por. Pius XI, Encyklika *O chrześcijańskim wychowaniu młodzieży*, AAS, 22(1929), s. 49; *O kółkach młodych rodzin*, „Homo Dei. Przegląd ascetyczno-duszpasterski”, 2(1948), s. 233.

¹³ Por. E. Nowicki, *Instrukcja w sprawie przygotowania dzieci do uroczystej I Komunii św.*, MDG, 1959, s. 359. Obecnie w Archidiecezji Gdańskiej bezpośrednie przygotowanie do I Komunii św. odbywa się przez cały rok w II klasie szkoły podstawowej w parafii zamieszkania (1 godzina tygodniowo). Założenia programowe katechezy sakramentalnej zostały zawarte w podręcznikach Ks. Bpa Z. Pawłowicza, *Droga do Jezusa*, Gdańsk 1993-1994.

hołd powitania, dziękczynienia i wierności Chrystusowi. Wskazane jest, by po południu uczestniczyły wraz z rodziną i chrzestnymi w specjalnym nabożeństwie, podczas którego złożą przyrzeczenia abstynenckie, zostaną przyjęte do *Żywego Różańca* oraz otrzymają pamiątkowe obrazki. Duszpasterskiej trosce powierza się kontynuowanie wychowania eucharystycznego, które przejawia się m. in. w zabieganiu o to, by dzieci przez kilka dni po uroczystości Pierwszej Komunii przystępowały do Stołu Pańskiego, a także w niedziele i święta podczas mszy św. dla dzieci. Należy urządzać specjalnie dla dzieci Godzinę Świętą oraz dbać by przyjmowały komunię świętą w pierwsze piątki i soboty miesiąca. We wszystkich parafiach diecezji gdańskiej należy uroczystie urządzić rocznicę Pierwszej Komunii Świętej w sposób podobny do samej uroczystości pierwszej, w pełni przeżytej Eucharystii¹⁴. W swoim *Zarządzeniu* z 4 maja 1958 r., bp E. Nowicki zobowiązuje duszpasterzy parafii, by podczas całego roku liturgicznego prowadzili wśród dzieci, młodzieży i dorosłych katechezy oraz homilie eucharystyczne, a także zachęcali do codziennej komunii świętej, do prywatnego nawiedzania i adoracji Najświętszego Sakramentu. Należy Ludowi Bożemu umożliwić wspólną adorację Najświętszego Sakramentu podczas okolicznościowych nabożeństw np. trzynastogodzinnych, czterdziestogodzinnych, majowych, październikowych, podczas Gorzkich Żali, Godziny Świętej, nowenny do Ducha Świętego, w czasie misji i rekolekcji oraz w Wielki Czwartek, w Wielki Piątek i podczas rezurekcji¹⁵. Wyrazem szczególnego kultu Eucharystii jest uroczystość Bożego Ciała oraz jej oktawa¹⁶. Kapłani i wierni łączyli się w jednej procesji wo-

¹⁴ Por. *Dekret Św. Kongregacji do spraw Sakramentów Świętych «Quam singulari» o wcześniejszym dopuszczeniu dzieci do pierwszej Komunii świętej*, AAS, 2(1910), s. 577-583; E. O'Rourke, *List pasterski o częstej i wczesnej Komunii świętej*, „Amtliches Kirchenblatt für die Diocese Danzig”, 1(1936); E. Nowicki, *Instrukcja w sprawie przygotowania dzieci do uroczystej I. Komunii św.*, dz.cyt., s. 359-560; *Wskazania duszpasterskie na uroczystość pierwszej Komunii świętej*, MDG, 1957, s. 204-207; E. Nowicki, *Zarządzenie w sprawie uzupełnienia instrukcji z 1.07.1959 r. o przygotowaniu dzieci do pierwszej Komunii św.*, MDG, 1962, s. 248-250.

¹⁵ Biskup E. Nowicki 4 maja 1958 roku wydał zarządzenie, w którym wykazał: kiedy możliwe jest wystawienie Najświętszego Sakramentu przez cały dzień, a kiedy podczas mszy św. lub bezpośrednio po niej, a także w godzinach popołudniowych oraz w czasie procesji. Por. E. Nowicki, *Zarządzenie w sprawie uroczystego wystawienia Najświętszego Sakramentu*, MDG, 1958, s. 332-334.

¹⁶ Bezpośrednią przyczyną ustanowienia święta Bożego Ciała były objawienia bł. Julianny z Cornillon, która od 1209 roku miewała widzenia, z których wynikał brak wśród świąt kościelnych specjalnego dnia poświęconego Eu-

kół Jezusa Eucharystycznego. Było to świadectwo wiary i świadome wnoszenie Chrystusa w życie publiczne oraz uwydatnienie jedności Mistycznego Ciała Pańskiego. Procesja eucharystyczna w uroczystość Bożego Ciała, jak pouczał bp E. Nowicki, powinna wyruszyć tylko z jednego kościoła, aby wzięli w niej udział wszyscy kapłani i wierni z danej miejscowości. Procesje eucharystyczne o zakresie ogólnodiecezjalnym winny odbywać się według ustalonego porządku¹⁷.

charystii. Pod wpływem tych objawień biskup Robert w 1246 roku ustanowił takie święto dla diecezji Liege. W 1264 roku papież Urban IV ustanowił to święto dla całego Kościoła. W Polsce jako pierwszy święto Bożego Ciała wprowadził w 1320 roku biskup Nanker w diecezji krakowskiej. Natomiast procesja teoforyczna pierwszy raz odbyła się przed sumą w Kolonii w latach 1265-1275, a w XV wieku w całych Niemczech, Anglii, Francji, Włoszech i w Polsce. Dały w Polsce np. piotrkowski przewidywały tylko przejście z Najświętszym Sakramentem (bez zatrzymywania się) i błogosławieństwo eucharystyczne na zakończenie. Konferencja Episkopatu Polski 17 lutego 1967 roku zmodyfikowała obrzędy procesji Bożego Ciała wprowadzając nowe modlitwy przy każdym ołtarzu i czytania Ewangelii związane tematycznie z Eucharystią. Por. B. Nadolski, *Liturgika*, t. 2., Poznań 1991, s. 118-120; A. Durak, *Uroczystość Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa*, Kraków 1999; W. Zaleski, *Rok kościelny*, t. 1, Warszawa 1993, s. 54-55; *Boże Ciało*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 2, Lublin 1985, kol. 861-862; M. Paracki, *Uroczystość Najświętszego Ciała i Krwi Pańskiej*, „Trinitas”, 5(2000), s. 4-5.

¹⁷ Porządek procesji Bożego Ciała w Gdańsku i w Sopocie w 1958 roku był następujący: W Gdańsku: 1. W uroczystość Bożego Ciała przed południem wyruszy procesja jedynie z kościoła katedralnego w Oliwie. Program: 8³⁰ ustawienie procesji, 9⁰⁰ kazanie, 9³⁰ procesja. Po procesji msza św. z asystą w katedrze. 2. W niedzielę po uroczystości Bożego Ciała wielka procesja całego Gdańska wyruszy z kościoła Najświętszej Maryi Panny. Program: 8³⁰ formowanie procesji, 9⁰⁰ kazanie w kościele NMP., 9³⁰ procesja. 3. Z innych kościołów wyruszą procesje uliczne w następujące dni: w uroczystość Bożego Ciała o godz. 18⁰⁰ z kościołów: św. Ignacego, św. Franciszka z Asyżu, św. Rodziny, św. Jadwigi; w piątek po Bożym Ciele o godz. 18⁰⁰ z kościoła Chrystusa Króla; w sobotę po Bożym Ciele o godz. 18⁰⁰ z kościoła Niepokalanego Poczęcia NMP; w niedzielę po Bożym Ciele o godz. 18⁰⁰ z kościołów: św. Wojciecha, Bazyliki św. Mikołaja, Podwyższenia św. Krzyża (Chełm), św. Antoniego, św. Andrzeja Boboli (Jezuici); we wtorek po Bożym Ciele o godz. 18⁰⁰ z kościoła Niepokalanego Serca Maryi (Zmartywychwstańcy); w środę po Bożym Ciele o godz. 18⁰⁰ z kościoła Nieustającej Pomocy (Brętowo); w czwartek po Bożym Ciele o godz. 18⁰⁰ z kościołów: Najświętszego Serca Jezusa we Wrzeszczu, Matki Boskiej, św. Anny i Królowej Polski (Cystersi). W Sopocie: 1. W uroczystość Bożego Ciała wyruszy przed południem jedynie procesja z kościoła

2. Realizacja nauczania w praktyce parafialnej

Dopełnieniem sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego jest Eucharystia. Duszpasterze diecezji gdańskiej troszczyli się, by wierni uczestniczyli w ofierze mszy świętej sprawowanej w niedziele i święta oraz w dni powszednie. W parafiach miejskich w niedziele i święta celebrowano Eucharystię pięciokrotnie czy siedmiokrotnie, a w parafiach wiejskich były dwie lub trzy msze święte. W dni powszednie Eucharystia sprawowana była w parafiach miejskich nawet pięciokrotnie, a w parafiach wiejskich najczęściej tylko raz. Godziny celebracji Eucharystii były różne. W parafiach miejskich, np. w Katedrze Oliwskiej w niedziele i święta o godz. 6.30, 8.00, 9.00, 10.00, 11.00, 12.30 i 18.30, w dni powszednie o godz. 6.00, 7.00, 7.45, 8.30, 19.00¹⁸, a w parafii św. Ignacego w Gdańsku Oruni w niedziele i święta o godz. 7.30, 9.00, 10.30, 12.00, 18.00, w dni powszednie o godz. 6.30, 7.00¹⁹. Natomiast w parafiach wiejskich, np. w Sobowidzu w niedziele i święta o godz. 8.00, 10.30, w dni powszednie o 6.45²⁰, w Mierzeszynie w niedziele i święta o 9.00, 11.00, w dni powszednie o 7.00²¹. W niektórych parafiach proboszczowie troszcząc się o uczestnictwo wiernych we mszy świętej uzgadniali godziny celebracji Eucharystii z rozkładem jazdy autobusów i pociągów, tak było np. w Pszczółkach²². W parafiach bardzo rozległych terytorialnie, a także i na filiach (np. w parafii św. Bratłomieja w Mierzeszynie) msze św. sprawowane były tylko w niedziele i święta; co drugą niedzielę o godz. 13.00 odbywała się Eucharystia na filii w Suchej Hucie²³. Duszpasterze parafii w trosce o dzieci i młodzież celebrowali tzw. msze św. szkolne. Eucharystia w niedziele i święta była sprawowana, np. w parafii św. Ignacego w Gdańsku Oruni o godz. 9.00 dla dzieci, a o godz. 10.00 dla młodzieży²⁴.

NMP Gwiazdy Morza z udziałem wszystkich kapłanów i wiernych parafii Sopotu; 2. w niedzielę po Bożym Ciele o godz. 18.⁰⁰ z kościoła św. Michała Archanioła; 3. we wtorek po Bożym Ciele o godz. 18.⁰⁰ z kościoła św. Jerzego; 4. w czwartek po Bożym Ciele o godz. 18.⁰⁰ z kościoła Najświętszego Serca Jezusowego. Por. *Porządek ulicznych procesji Bożego Ciała w Gdańsku i Sopocie*, MDG, 1957, s. 196-198.

¹⁸ Por. Księga wizytacji (Ks. wizyt.) 1963, w: Archiwum Katedry Oliwskiej (AKO).

¹⁹ Por. Ks. wizyt. 1961, w: Archiwum (Arch.) św. Ignacego w Gdańsku Oruni.

²⁰ Por. Ks. wizyt. 1961, w: Arch. Przemienienia Pańskiego w Sobowidzu.

²¹ Por. Ks. wizyt. 1961, w: Arch. św. Bartłomieja w Mierzeszynie.

²² Por. Ks. wizyt. 1961, w: Arch. NSJ w Pszczółkach.

²³ Por. Ks. wizyt. 1961, w: Arch. św. Bartłomieja w Mierzeszynie.

²⁴ Por. Ks. wizyt. 1961, w: Arch. św. Ignacego w Gdańsku Oruni.

Niekiedy spotykamy zwyczaj gromadzenia młodzieży na *Łamaniu Chleba* w dni powszednie, np. w Pruszczu Gdańskim w środy o godz. 18.00²⁵.

Duszpasterze parafii w trosce o czynny udział w sprawowaniu Eucharystii uczyli wiernych responsoriów oraz śpiewu. Obok najpiękniejszego śpiewu Kościoła, jakim jest chorał gregoriański, uczono także pieśni religijnych. W okresie przedwojennym na terenie diecezji gdańskiej były to w większości pieśni w języku niemieckim, choć w ośrodkach polonijnych troszczono się o śpiew w języku polskim. Natomiast w okresie powojennym uczono pieśni w języku polskim. Z protokołów wizytacji kanonicznych wynika, że w niektórych parafiach diecezji gdańskiej zarówno responsoria jak i śpiew wykonywany był na średnim poziomie²⁶, a niekiedy na bardzo wysokim²⁷.

Podczas sprawowania Eucharystii kapłani nie tylko uczyli zgromadzonego Lud Boży responsoriów i pieśni, ale wygłaszali kazania, a w ogłoszeniach parafialnych podawali m.in. porządek mszy św. i intencje w jakich celebrowana będzie Eucharystia w najbliższym tygodniu i w niedzielę lub święta²⁸.

W parafiach diecezji gdańskiej kapłani dbali, by wierni uczestniczyli w Eucharystii w sposób pełny, czyli przyjmując komunię świętą. Z zachowanych statystyk parafialnych wynika, że wierni coraz częściej przystępowali do Stołu Pańskiego. W okresie przedwojennym, np. w parafii Gwiazda Morza w Sopocie, ilość rozdawanych komunii św. wynosiła: 1928 – 76.835, 1934 – 105.742, 1938 – 117.770²⁹. Natomiast w okresie powojennym ilość rozdanych komunii św., np. w parafii św. Wojciecha w Gdańsku Św. Wojciechu, wynosiła: 1950 – 11.700; 1951 – 14.200; 1952 – 15.400; 1953 – 18.810; 1954 – 19.100; 1955 – 18.000; 1956 – 21.000; 1957 – 21.600; 1958 – 19.600; 1959 – 18.500; 1960 – 22.000; 1961 – 21.500; 1962 – 22.350³⁰.

---

²⁵ Por. Ks. wizyt. 1961, w: Arch. MBNP w Pruszczu Gdańskim.

²⁶ Por. Ks. wizyt. 1961, w: Arch. NSJ w Pszczółkach; Ks. wizyt. 1961, w: Arch. Przemienienia Pańskiego w Sobowidzu; Dekret powizytacyjny (Dek. powizyt.) 8290/61, w: Arch. św. Michała w Sopocie.

²⁷ Ks. wizyt. 1961, w: Arch. NSJ w Sopocie; Ks. wizyt. 1961, w: Arch. św. Bartłomieja w Mierzeszynie.

²⁸ Por. Księga ogłoszeń (Ks. ogł.) 1960-1961, w: Arch. św. Mikołaja w Łęgowie.

²⁹ Por. Kronika parafii (Kr. par.) 1928-1938, w: Arch. Gwiazdy Morza w Sopocie.

³⁰ Por. Księga Komunii Świętej (Ks. kom.) 1950-1962, w: Arch. św. Wojciecha w Gdańsku Św. Wojciechu.

Duszpasterze nade wszystko troszczyli się, by wierni przystępowali do komunii św. wielkanocnej. Ze sprawozdań duszpasterskich wynika, że od 30% do 95% wiernych, zobowiązanych do komunii św. wielkanocnej, przystępowało w tym czasie do Stołu Pańskiego³¹.

Eucharystyczne wychowanie – jak uczył bp Nowicki – powinno obejmować wszystkie rodziny, dorastającą młodzież, młodych małżonków oraz dzieci³². Wychowanie ku Eucharystii rozpoczynało się w wielu przypadkach w rodzinie, a następnie na katechezie. Szczególnie na katechezie bezpośrednio przygotowującej do przyjęcia Pierwszej Komunii Świętej. Przygotowanie do tej uroczystości wyglądało różnie z terenie Kościoła gdańskiego. W najczęściej przygotowanie do Pierwszej Komunii Świętej odbywało się w ramach katechezy szkolnej oraz na kilku dodatkowych naukach prowadzonych przez duszpasterza w kościele parafialnym³³. Od 1959 roku, kiedy Bp Nowicki wydał *Instrukcję w sprawie przygotowania dzieci do uroczystej pierwszej Komunii Św.*³⁴, przygotowanie to było już bardziej ujednoczone w parafiach diecezji gdańskiej. W niektórych jednak parafiach nie od razu wprowadzono postulatę zawartą w *Instrukcji* biskupa ordynariusza. W takim przypadku Kuria Biskupia postulowała proboszczowi parafii, by przygotowanie do Pierwszej Komunii Świętej odbywało się zgodnie z *Instrukcją* obowiązująca w Kościele gdańskim³⁵.

Z analiz ksiąg komunijnych wynika, że po raz pierwszy do Stołu Pańskiego przystępowały najczęściej dzieci w wieku od 9 do 15 roku życia³⁶, a niekiedy także osoby dorosłe³⁷. Najczęściej przyjmowano dzieci z klasy

---

³¹ Por. Sprawozdania duszpasterskie (Spr. dusz.) 1957-1961, w: Arch. św. Miłkołaja w Łęgowie; Spr. dusz. 1957-1962, w: Arch. Przemienia Pańskiego w Sobowidzu; Ks. wizyt. 1962, w: Arch. św. Józefa w Malborku Kałdowie.

³² Por. E. Nowicki, *Instrukcja w sprawie przygotowania dzieci do uroczystej I Komunii św.*, dz. cyt., s. 356-358.

³³ Por. E. Kleinert, *Ustawodawstwo I Synodu Gdańskiego i jego duszpasterski charakter*, MDG, 1975, s. 274-276.

³⁴ Por. E. Nowicki, *Instrukcja w sprawie przygotowania dzieci do uroczystej I Komunii św.*, dz. cyt., s. 354-368.

³⁵ Por. Ks. wizyt. 1961, w: Arch. MB Saletyńskiej w Sobieszewie.

³⁶ Por. E. Kleinert, *Ustawodawstwo I Synodu Gdańskiego*, dz. cyt., s. 275; Ks. kom. 4/1947, w: Arch. Wniebowzięcia NMP w Konczewicach; Ks. kom. 2/1948, w: Arch. Podwyższenia Krzyża Św. w Gdańsku Chełmie; Ks. kom. 1954, w: Arch. MB Bolesnej w Gdańsku.

³⁷ Por. Ks. kom. 1934, w: Arch. Wniebowzięcia NMP w Konczewicach; Ks. kom. 1953, w: Arch. Bożego Ciała w Pręgowie; Ks. kom. 1959, w: Arch. Gwiazdy Morza w Sopocie.

trzeciej i drugiej, a w wyjątkowych sytuacjach z klasy czwartej i piątej³⁸. Najczęściej w Kościele gdańskim było jedno, uroczyste przystąpienie do Stołu Pańskiego. W nielicznych parafiach diecezji gdańskiej spotykamy tzw. *Komunię wczesną*, określaną jako prywatną, która poprzedzała uroczyste przyjęcie Eucharystii³⁹.

Przed Pierwszą Komunią Świętą dzieci przystępowały do sakramentu pokuty i pojednania. W większości parafii Kościoła gdańskiego praktykowano jedną spowiedź⁴⁰, a niekiedy dwie lub trzy⁴¹.

Uroczystość I Komunii bardzo często odbywała się w miesiącu maju i czerwcu⁴², a niekiedy w lipcu⁴³, we wrześniu⁴⁴ czy w okresie wojennym nawet w miesiącu lutym⁴⁵. Do wyjątkowych terminów przystąpienia po raz pierwszy do Stołu Pańskiego należą uroczystość Bożego Narodzenia⁴⁶ czy Wielkanocy⁴⁷.

Z analiz archiwów parafialnych wynika, że w okresie powojennym celebracja uroczystości Pierwszej Komunii Świętej zasadniczo rozpoczynała się przed wejściem do kościoła, gdzie dzieci, rodzice, chrzestni i goście otrzymywali błogosławieństwo z rąk duszpasterza parafii. Po uroczystym wprowadzeniu do świątyni dzieci trzymając zapalone świece odna-

---

³⁸ Por. Ks. kom. 1947, w: Arch. Wniebowzięcia NMP w Konczewicach; Ks. wizyt. 1961, w: Arch. św. Bartłomieja w Mierzeszynie.

³⁹ Por. Ks. kom. 1936, w: Arch. Bożego Ciała w Pęgowie; Ks. kom. 1938, w: Arch. Wniebowzięcia NMP w Konczewicach; Ks. kom. 1950, w: Arch. Wniebowzięcia NMP w Trąbkach Wielkich; Ks. kom. 1961, w: AKO.

⁴⁰ Por. Spr. dusz. 1958, w: Arch. św. Mikołaja w Łęgowie; Ks. wizyt. 1961, w: Arch. NSJ w Pszczółkach.

⁴¹ Por. Ks. kom. 1962, w: Arch. Niepokalanego Serca Maryi w Gdańsku Wrzeszczu.

⁴² Por. Ks. kom. 1939, w: Arch. św. Michała w Sopocie; Ks. kom. 1944, w: Arch. św. Ignacego w Gdańsku Oruni; Ks. kom. 1960, w: Arch. św. Mateusza w Nowym Stawie; Ks. kom. 1962, w: Arch. MB Saletyńskiej w Sobieszewie.

⁴³ Por. Ks. kom. 1956, w: Arch. Niepokalanego Poczęcia NMP w Marzęcinie; Ks. kom. 1955, w: Arch. św. Elżbiety w Lubiszewie; Ks. kom. 1962, w: Arch. Wniebowzięcia NMP w Konczewicach.

⁴⁴ Por. Ks. kom. 1944, w: Arch. Wniebowzięcia NMP w Konczewicach; Ks. kom. 1954-1955, w: Arch. MBNP w Gdańsku Brętowie.

⁴⁵ Por. Ks. kom. 1945, w: Arch. św. Michała w Sopocie.

⁴⁶ W Sopocie 1936 roku zostały przyjęte do I Komunii Św. tylko dzieci polskie przygotowywane przez duszpasterza Polonii Ks. Wł. Szymańskiego. Por. Ks. kom. 1936, w: Arch. Gwiazdy Morza w Sopocie.

⁴⁷ Por. Ks. kom. 1957, w: AKO.

wiały przyrzeczenia chrzcielne. Duszpasterze troszczyli się, by po przyjęciu Ciała Pańskiego była cicha adoracja, a następnie wspólne dziękczynienie. Po mszy św. kapłan przypominał o możliwości zyskania odpustu zupełnego i wspólnie odmawiał modlitwy w intencjach Ojca Świętego. W godzinach popołudniowych, najczęściej około godz. 16, dzieci wraz z rodziną i chrzestnymi przybywali do świątyni. Duszpasterz parafii w sposób uroczysty przyjmował wówczas dzieci do *Żywego Różańca*, a także przyjmował składane przez dzieci przyrzeczenia abstynencji. Następnie wierni uczestniczyli w śpiewanych nieszpórach, po których kapłan wręczał dzieciom pamiątki komunijne⁴⁸. Z archiwalnych ksiąg komunijnych wynika, że uroczystość Pierwszej Komunii Świętej odbywała się najczęściej jeden raz w roku. Niekiedy jednak spotykamy praktykę przystąpienia do Stołu Pańskiego w dwóch czy nawet w trzech turach w ciągu roku liturgicznego⁴⁹. Działo się tak z racji dużej ilości dzieci przygotowujących się do Pierwszej Komunii Świętej lub znajdującymi się na terenie parafii kościołami filialnymi, w których także odbywała się uroczystość pierwszej w pełni przeżytej Eucharystii⁵⁰.

W archiwach parafialnych znajdujemy wykazy osób, które po raz pierwszy przystąpiły do Stołu Pańskiego. Najczęściej duszpasterze prowadzili specjalne zeszyty lub księgi, w których widnieje data i miejsce Pierwszej Komunii Świętej oraz imiona i nazwiska osób, które po raz pierwszy przyjęły Ciało Chrystusa. Z zachowanych zapisów parafialnych dowiadujemy się, że do Pierwszej Komunii Świętej przystępowały także osoby m.in. z Domu Dziecka⁵¹, z Zakładu Poprawczego dla Małoletnich⁵², głuchonieme⁵³ oraz osoby będące w szpitalu⁵⁴, czy osoby na łożu śmierci⁵⁵.

Od 1960 roku w wielu parafiach diecezji gdańskiej urządzano także uroczystość w rocznicę Pierwszej Komunii Świętej. Rocznicą przebiegała

---

⁴⁸ Por. Ks. wizyt. 1961, w: Arch. św. Bartłomieja w Mierzeszynie; Ks. wizyt. 1961, w: Arch. NSJ w Sopocie.

⁴⁹ Por. Ks. kom. 1937, w: Arch. Gwiazdy Morza w Sopocie; Ks. kom. 1941, w: Arch. św. Ignacego w Gdańsku Oruni; Ks. kom. 1957, w: Arch. Przemienienia Pańskiego w Nowym Dworze.

⁵⁰ Por. Ks. kom. 1936-1948, w: Arch. Wniebowzięcia NMP w Konczewicach; Ks. kom. 1952-1955, 1960-1962, w: AKO.

⁵¹ Por. Ks. kom. 1959, w: AKO; Ks. kom. 1960, w: Arch. MBNP w Gdańsku Brętowie.

⁵² Por. Ks. kom. 1957, w: AKO.

⁵³ Por. Tamże.

⁵⁴ Por. Ks. kom. 1960, w: Arch. MBNP w Gdańsku Brętowie.

⁵⁵ Por. Ks. kom. 1959, w: AKO.

podobnie jak uroczystość pierwszej w pełni przeżytej Eucharystii. Uroczystość rocznicy Pierwszej Komunii Świętej najczęściej była poprzedzana specjalnym triduum⁵⁶. Z protokołów wizytacyjnych z lat 1961-62 dowiadujemy się, że nie we wszystkich parafiach Kościoła gdańskiego obchodzono rocznicę Pierwszej Komunii Świętej⁵⁷.

Omawiając sakrament Eucharystii w praktyce Kościoła gdańskiego nie możemy ominąć kultu Najświętszego Sakramentu poza mszą świętą. Duszpasterze parafii dbali o tabernakulum, w którym przechowywano Eucharystię. Zabytkowe tabernakula najczęściej były tylko drewniane albo wewnątrz opancerzone. Tabernakula powojenne były w większości metalowe i częściowo pozłacane. Wszystkie były zamykane na klucz, który przechowywano w zakrystii lub na plebanii. Najświętszy Sakrament przechowywano najczęściej w złożonych (przynajmniej od wewnątrz) cyboriach. Cyboria były przybrane sukienkami i stały na czystym korporeale⁵⁸. Konsekracja Najświętszego Sakramentu odbywała się co 15 dni lub co miesiąc. Przed tabernakulum paliła się lampka zasilana naftą, a w latach pięćdziesiątych lampka elektryczna⁵⁹.

W Kościele gdańskim kult Eucharystii poza mszą świętą przejawiał się zwłaszcza w indywidualnych jak i wspólnotowych adoracjach. Duszpasterze podczas niedzielnych kazań i w czasie katechezy zachęcali wiernych do prywatnego nawiedzania Najświętszego Sakramentu oraz do uczestnictwa w nabożeństwach eucharystycznych, jakie odbywały się w parafii. Do najważniejszych z nich należy m.in. nabożeństwo pierwszopiątkowe. W praktyce parafialnej nabożeństwo z okazji pierwszego piątku miesiąca odbywało się rano⁶⁰ lub wieczorem⁶¹. Niekiedy łączone było ze mszą św., po której odbywało się wystawienie Najświętszego Sakramen-

⁵⁶ Por. Ks. wizyt. 1961, w: Arch. Bożego Ciała w Pręgowie; Ks. wizyt. 1961, w: Arch. św. Bartłomieja w Mierzeszynie; Kr. par. 1961, w: Arch. św. Jerzego w Sopocie.

⁵⁷ Por. Dek. powizyt. 1960, w: Arch. św. Mikołaja w Łęgowie; Ks. wizyt. 1961, w: Arch. NSJ w Pszczółkach; Ks. wizyt. 1961, w: Arch. Wniebowzięcia NMP w Trąbkach Wielkich.

⁵⁸ Por. Sprawozdanie wizytacji dziekańskiej (Spr. wiz. dziek.) 1960, w: Arch. św. Mikołaja w Łęgowie.

⁵⁹ Por. Spr. wiz. dziek. 1961, w: Arch. Przemienienia Pańskiego w Sobowidzu; Ks. wizyt. 1961, w: Arch. Św. Rodziny w Gdańsku Stogach.

⁶⁰ Por. Ks. wizyt. 1961, w: Arch. Bożego Ciała w Pręgowie; Ks. wizyt. 1961, w: Arch. św. Bartłomieja w Mierzeszynie.

⁶¹ Por. Ks. wizyt. 1961, w: Arch. MBNP w Pruszczu Gdańskim; Ks. wizyt. 1961, w: Arch. Wniebowzięcia NMP w Trąbkach Wielkich; Ks. wizyt. 1961, w: Arch. św. Mikołaja w Łęgowie.

tu⁶². W wielu wspólnotach parafialnych praktykowane było nabożeństwo trzynastogodzinne⁶³, czterdziestogodzinne⁶⁴ oraz całodobowa adoracja⁶⁵. W Kościele gdańskim wystawiano Najświętszy Sakrament podczas nabożeństw ku czci Serca Pana Jezusa w miesiącu czerwcu⁶⁶, podczas nabożeństw maryjnych, jak nowenna do Matki Bożej Nieustającej Pomocy czy modlitwy różańcowej w miesiącu październiku⁶⁷. Przed wystawionym Najświętszym Sakramentem odbywała się Godzina Święta, która była zwykle w pierwsze czwartki miesiąca, a niekiedy w pierwszą niedzielę miesiąca⁶⁸. W niektórych parafiach diecezji gdańskiej następowało wystawienie Najświętszego Sakramentu także po niedzielnych nieszpórach⁶⁹. W życiu parafialnym Kościoła gdańskiego zauważamy także praktykę adoracji Sanctissimum w dniu odpustu parafialnego, zakończenia roku kalendarzowego, podczas misji lub rekolekcji⁷⁰.

Szczególnym wyrazem wiary i czci wobec Najświętszego Sakramentu jest procesja teoforyczna. W Kościele gdańskim najbardziej wzniosłe przeżywano ją w uroczystość Bożego Ciała jak i w jej oktawie. Na podstawie kronik parafialnych zauważamy rozwój procesji w uroczystość Bożego Ciała (trasa, dekoracje, liczba zaangażowanych wiernych)⁷¹. W procesji do czterech ołtarzy uczestniczyła coraz większa ilość wiernych. Dzieci sypały kwiaty przed Najświętszym Sakramentem, a dorośli często trzymali w rękach zapalone świece. W większych parafiach rozśpiewanemu ludowi towarzyszyła orkiestra. Procesje Bożego Ciała odbywały się nie tylko na terenie jednej parafii, ale spotykamy także procesje teoforyczne, w których uczestniczyli wierni z kilku parafii danej miejscowości. Szczególnie w latach 1958-1962 odbywały się w Kościele gdańskim procesje w uroczystość Bożego Ciała, w których uczestniczyło wiele wspólnot parafialnych wraz z duszpasterzami. Zarówno w uroczystość Bożego Ciała jak i w oktawie tej uroczystości wielkie rzesze wiernych,

⁶² Por. Ks. wizyt. 1961, w: Arch. św. Bartłomieja w Mierzeszynie.

⁶³ Por. Ks. ogł. 1948, w: Arch. MBNP w Pruszczu Gdańskim.

⁶⁴ Por. Tamże.

⁶⁵ Por. M. Świeczkowski, *Parafia pw. św. Bartłomieja - dzieje i duszpasterstwo*, Warszawa 1995 (mps), s. 126-127.

⁶⁶ Por. Ks. wizyt. 1961, w: Arch. NSJ w Pszczółkach; Ks. wizyt. 1961, w: Arch. św. Ignacego w Gdańsku Oruni.

⁶⁷ Por. Ks. wizyt. 1961, w: Arch. NSJ w Pszczółkach.

⁶⁸ Por. Ks. wizyt. 1961, w: Arch. Bożego Ciała w Pręgowie; Ks. wizyt. 1961, w: Arch. Przemienienia Pańskiego w Sobowidzu.

⁶⁹ Por. Ks. wizyt. 1961, w: Arch. Wniebowzięcia NMP w Trąbkach Wielkich.

⁷⁰ Por. M. Świeczkowski, *Parafia pw. św. Bartłomieja*, dz.cyt., s. 127.

⁷¹ Por. Kr. par. 1927, w: AKO; Kr. par. 1961, w: Arch. NSJ w Pszczółkach.

zwłaszcza z Gdańska i Sopotu, dawały świadectwo wiary w Jezusa Chrystusa oraz świadectwo jedności Mistycznego Ciała Chrystusowego⁷². W latach sześćdziesiątych podczas procesji Bożego Ciała zaczęto postużyć się wyłącznie językiem polskim. Lud Kościoła gdańskiego przyjął przychylnie zarówno perykopy ewangeliczne jak i teksty liturgiczne czytane w języku ojczystym⁷³.

Kolejnym przejawem kultu Najświętszego Sakramentu były tzw. rodzinne tygodnie eucharystyczne. Pierwszy w dziejach diecezji gdańskiej odbył się we wrześniu 1935 roku w parafii katedralnej w Gdańsku Oliwie. Na zakończenie tego tygodnia – jak podaje kronika parafii katedralnej – całe rodziny przystępowały do Stołu Pańskiego (w sumie 5000 osób). Tematyka poruszana w tygodniu eucharystycznym była ponawiana przez cały rok liturgiczny, zwłaszcza podczas Godziny Świętej w pierwsze czwartki każdego miesiąca. Owocem pierwszego tygodnia eucharystycznego w diecezji gdańskiej był nade wszystko wzrost liczby osób przystępujących codziennie do Stołu Pańskiego⁷⁴. Kolejnym owocem tego tygodnia było ustawienie w wejściu do wnętrza prezbiterium ołtarza parafialnego. Ołtarz główny, znajdujący się we wnętrzu prezbiterium, pozostał na celebry uroczyste i pontyfikalne⁷⁵. Owocem tego tygodnia był także tydzień eucharystyczny przeznaczony dla młodzieży męskiej i żeńskiej. Odbył się on w dniach od 27 września do 3 października 1937 roku w Katedrze Oliwskiej. Każdego dnia były dwie konferencje. Pierwsza podczas mszy św. o godz. 5.30, a druga o godz. 20.00. Na zakończenie tygodnia eucharystycznego dla młodzieży męskiej i żeńskiej przystąpiło do Stołu Pańskiego 3000 osób⁷⁶.

---

⁷² W 1948 roku w procesji Bożego Ciała w Sopocie uczestniczyło 20 tysięcy wiernych. Por. Kr. par. t. I, 1948, w: Arch. św. Jerzego w Sopocie.

⁷³ Por. Kr. par. 1961, w: Arch. NSJ w Pszczółkach. Posoborowy kalendarz liturgiczny z 1969 roku znoszący święto Przenajdroższej Krwi Chrystusa (obchodzone 1 lipca, ustanowione przez Piusa IX w 1849 r.) nadał uroczystości Bożego Ciała nową nazwę: *Uroczystość Ciała i Krwi Pańskiej*. Ujął w ten sposób pełniej prawdę, że pod każdą z postaci Najświętszego Sakramentu jest obecny Chrystus z Ciałem i Krwią.

⁷⁴ Por. Kr. par. 1935, w: AKO.

⁷⁵ Por. Tamże.

⁷⁶ Por. Tamże, 1937.

Zakończenie

Na podstawie dokumentów Kościoła powszechnego i lokalnego, dotyczących życia eucharystycznego w latach 1925-1962, możemy stwierdzić, że tajemnica Eucharystii była przedstawiana zgodnie z wizją Soboru Trydenckiego, a więc przede wszystkim jako ofiara. Paterze Kościoła gdańskiego przypominali o obowiązku uczestniczenia we mszy św. niedzielnej i świątecznej oraz zachęcali do udziału w nabożeństwach eucharystycznych. W nauczaniu Kościoła lokalnego akcentowano, by poprzez duszpasterstwo parafialne realizowało się wychowanie eucharystyczne. Wychowanie to powinno obejmować wszystkie rodziny, młodych małżonków, młodzież i dzieci. Pomocą w wychowaniu eucharystycznym była wspomniana *Instrukcja w sprawie przygotowania dzieci do I. Komunii św.* bpa Edmunda Nowickiego z 1959 roku, w której zawarte są praktyczne wskazówki dla duszpasterzy, katechetów, rodziców, chrzestnych i dzieci przygotowujących się do uroczystości Pierwszej Komunii Świętej.

Analizując dokumenty parafialne z interesującego nas okresu zauważa się wzrost świadomości kultu Eucharystii. Świadectwem tego są adoracje, nabożeństwa i procesje eucharystyczne, a także systematyczna katechizacja dzieci i dorosłych oraz tzw. tygodnie eucharystyczne. Najważniejsze świadectwo to wzrost wiernych uczestniczących w niedzielnej i świątecznej Eucharystii oraz liczba przystępujących do Stołu Pańskiego. W dokumentach parafialnych widać troskę duszpasterzy również o tych, którzy zaniedbują uczestnictwo w Eucharystii.

Reasumując można stwierdzić, że różna postawa ludzi wierzących wobec Eucharystii nie tylko jest widoczna w czasach dzisiejszych, ale także w okresie przed Soborem Watykańskim II. Należy jednak podkreślić, że mimo różnych postaw nade wszystko widoczny jest rozwój kultu Eucharystii będącej *źródłem i szczytem całego życia chrześcijańskiego*. Do rozwoju życia eucharystycznego przyczyniła się Stolica Apostolska, Paterze Kościoła partykularnego, a także duszpasterze, którzy poprzez nauczanie i celebracje eucharystyczne uświadamiali i rozbudzali wśród wiernych miłość do Jezusa obecnego w Najświętszym Sakramencie.

Sommaire

Sur la base des documents émanant tant de l'Église universelle que locale et relatifs à la vie eucharistique dans les années 1925-1962 nous pouvons constater que le secret de l'Eucharistie y était présenté conformément à la vision établie lors de l'Assemblée de Trident, donc

surtout en tant qu'offrande. Les prêtres de l'église locale à Gdansk rappelaient l'obligation d'assister à la messe les dimanches et les jours fériés et incitaient à la participation aux offices eucharistiques. Dans l'enseignement de l'Église locale l'accent a été mis sur la réalisation de l'éducation eucharistiques par les prêtres de chaque paroisse. Une telle éducation doit s'étendre sur toutes les familles, les jeunes conjoints, les adolescents et les enfants. L'oeuvre *Instruction en matière de la préparation des enfants à leur première communion* dont l'auteur était l'évêque Edmund Nowicki, parue en 1959, a été un outil précieux d'aide où les prêtres, les catechists, les parrains et, enfin, les enfants-mêmes ont pu trouver des conseils pratiques pour répondre à la question comment se préparer à la célébration de la première communion.

En analysant les documents des paroisses locales dans la période qui fait l'objet de ce livre on aperçoit la conscience croissante du culte de l'Eucharistie. Les adorations, les offices et les processions en témoignent, ainsi que la catechisation des enfants et des adultes, y compris les périodes dites „semaines eucharistiques”. Le témoignage le plus important est l'augmentation du nombre de croyants assistant à l'Eucharistie les dimanches et les jours fériés, ainsi que le nombre de ceux qui sont venus à la Table du Seigneur. Dans les documents des paroisses locales on n'oublie pas non plus ceux qui négligeaient leur devoir de la participation à l'Eucharistie.

A titre de Sommaire nous pouvons dire que l'attitude des croyants, très différente d'un cas à l'autre, vis-à-vis de l'Eucharistie, n'est pas observée de nos jours seulement mais elle l'était également à l'époque précédant la Deuxième Assemblée de Vatican. Pourtant il faut souligner que, malgré les attitudes différentes on aperçoit surtout le développement du culte de l'Eucharistie qui est „source et comble de toute la vie chrétienne”. Le Siège des Apôtres a également contribué au développement de la vie eucharistique, ainsi que les pasteurs de l'Église particulière et les prêtres qui, par leur enseignement et leurs offices eucharistiques ont suscité la conscience des croyants de l'amour au Jésus, présent dans le Saint Sacrement.